

اینهمه آوازه‌ها از ...

اخیراً سازمان انتشارات بنیاد فرهنگ ایران با انتشار جزوه‌ای در ۸۰ صفحه، کارنامه خدمات سه چهار ساله خود را در معرض قضاوت اهل فضل و تحقیق گذاشته است. خوانندگان وحید دم و بیش با انتشارات بنیاد فرهنگ ایران آشنا بوند. مادر نظر داشتیم مقارن نشر «فهرست انتشارات بنیاد فرهنگ ایران» که در آن یکصد جلد کتاب نفیس و بسیار ارزنده معرفی شده است راجع به نوع کتابها و اهمیت انتشار هر یک از آنها بحثی کنیم. اما در هفته گذشته یکی از خوانندگان عزیز و حیات که خود از فضلا و نویسندگان بنام کشور است مقاله‌ای برای ما فرستادند. ایشان به نکته ظریفی برخورد کرده اند که مورد تصدیق اهل فن نیز هست. درین شماره مقاله ایشان را منتشر می‌کنیم. و بحث راجع به سلسله‌های گوناگون انتشارات بنیاد را به شماره بعد موکول می‌نمائیم.

« و »

همان سان که ورزیدگی و استادی در رنگ آمیزی نقشهای بدیع و زیبا می‌آفریند مهارت در کار چاپ و چگونگی جای دادن کلمات کتاب کنار هم و آرایش سطرها و صفحه‌ها و بکار بردن صحیح علامات، کاربرد بهره بر گرفتن از کتاب را بر خواننده آسان و دلخواه می‌کند. این قول درست نیست که اگر مندرجات کتابی دلپسند و موافق طبع باشد خواننده از خواندنش دلگیر نمی‌شود بلکه برای اینکه کتاب مطلوب طبع مردم صاحب نظر شود، غیر کمال معنی، لطف و جمال صوری نیز لازم است.

در زمان حاضر هر صاحب هنر باید در کار و حرفه خویش تخصص و ورزیدگی کافی داشته باشد. فی‌المثل آنکه گل می‌پرورد باید به تمام دقایق

این هنر آگاه باشد. طبع کتاب که هنری ظریف و دقیق است بیرون از این قاعده نیست. در کشورهای پیش رفته کسانی که بدین کار ارجمند اشتغال دارند هم از تجربیات دیگران بهره برمی گیرند و هم خود به یافتن وسایل و عوامل تازه می کوشند تا راه کمال را کوییده تر و هموارتر کنند.

ناشر خوب و دانا آنست که فی المثل بداند برای چاپ کتاب جهت کودکان دبستانی چه قطعی متناسب تر است. درشتی حروف چه اندازه، و طول سطرها و فاصله خطها از یکدیگر چقدر باشد و برای طبع کتاب جوانان چه قطع و چه نوع کاغذ و صحافی خوبست.

تجسس و پیشروی در این آگاهی ها گاه به دانشهای دیگر می پیوندند مثلا آنکه در این رشته پژوهش بیشتر می کند در می یابد که از میان رنگهای مختلف، مطالب و نقشیایی که با رنگ سیاه بر روی کاغذ زرد رنگ، و بالعکس، چاپ شود صراحت و روشنی بیشتر دارد و چشم را کمتر آزار می دهد یا در می یابد در میان پانصد و چند هزار رنگ متفاوت که نوع و شدت وضع آنها تاکنون مشخص، و بسیاری ساخته شده در چاپ نقشه ها و متنها و تصویرها کدامیک باهم جورتر و متناسب ترند.

البته رعایت بسیاری از اینگونه شرایط فنی ظریف و دقیق میسر نیست اما بدین بهانه نباید از توجه به دقایقی که کار مطالعه را آسان می کند غافل ماند. به عبارت دیگر گرچه به صورت کلی بهره یابی از مطالعه به میزان استعداد خواننده در درک مفاهیم، و آشنائی او به فن کتاب خواندن (که خود هنری درخورد توجه است و شرایطی دارد) بستگی دارد، اما انکار نمی توان کرد که چگونگی چاپ کتاب نیز اثر دارد. اگر متن کتابی به غلطهای مطبعی گرانبار باشد، اگر فواصل کلمات و سطرها نامنظم و آشفته، و خطها کوتاه و بلند باشد، اگر کتاب با حروف نامتناسب و کهنه چاپ شده باشد، اگر علامتهای وقف و استفهام و تعجب و نقل قول و دیگر نشانه های فنی درست و بجا بکار نرفته باشد یا نقایصی دیگر، از این گونه داشته باشد البته کار مطالعه را دشوار و خواننده را عصبی و خسته و بیزار می کند.

در اینجا غرض و مقصود معرفی و تحسین کتابهای پرارزش بنیاد فرهنگ ایران نیست چه این مورد تصدیق و تأیید همه اهل نظر است بلکه مراد سپاسگزاری و قدردانسی از مواظبت و اهتمام بلیغی است که مسئولان بنیاد فرهنگ ایران در نفاست چاپ کتابها به کار برده‌اند و می‌برند.

به تحقیق می‌توان گفت که در سلسله انتشارات بنیاد فرهنگ ایران جز به ندرت غلط مطبعی راه نیافته و رعایت دقیق حفظ تناسب فواصل کلمات و سطرها و توجه به دیگر دقایق فنی بدین کتابها آراستگی و جلوه خاص بخشیده است.

علائم ، نقطه ، تیره ، قلاب ، کمانک ، استفهام ، تعجب و نقل قول همه و همه در سراسر کتابها درست و بیجا بکاررفته ، هر کتاب به تناسب حجم و مندرجات آن با حروف جداگانه چاپ شده و در انتخاب و استعمال حروف حواشی سلیقه و ذوق کافی بکاربرده شده است .

کسانیکه در کار چاپ کتاب سررشته دارند و یا اهل مطالعه می‌باشند ، میدانند که بکار بردن نادرست این علائم یا حذف آنها یا استعمال ناصواب آنها چگونه مطالعه را بر خواننده مشکل می‌سازد ، و گاه معانی عبارات را چسان مغشوش و دگرگون میکند .

پیشرفت چاپ در ایران در مراحل مختلف صورت پذیرفته ، پنجاه و اند سال پیش مطابع ایران از نظر وسایل چندان ناقص و ناتمام بود که بسیاری از حروف و علائم لازم را نداشت فی‌المثل مسئول مجله اصول تعلیمات به هنگام چاپ مقالتهی درباره دستور حل يك مسأله ساده ریاضی چون علامتهای جمع و تفریق و ضرب و تقسیم در مطبعه نبود در کار خویش در می‌ماند و ناچار میشد در میان اعداد بجای هر يك از این علامات نام آن را بیاورد .

بتدریج صنعت چاپ در ایران راه کمال پیمود اما تا چهار سال پیش انواع حروفی که در چاپ کتابهای فارسی بکار میرفت از ده یازده گونه بیشتر نبود این نقص بزرگ مانع آن بود که مراکز علمی و مصنفان مبتکر آثار خود را به

نیکوترین صورت انتشار دهند. بنیاد فرهنگ این کمبود را عیبی بزرگ شمرد و تحمل نکرد و صاحبان کارخانه حروف ریزی را به تهیه چند گونه حروف جدید رهنمائی و تشویق نمود .

حروف تازه که اکنون کم یا بیش در دسترس چاپخانه‌های معتبر است چندان بر نفاست چاپ کتابهای بنیاد افزوده که در میان مطبوعات بزرگ و معتبر دنیا از این نظر نیز اعتبار و شهرت یافته است .

تا آنجا که من بی‌رنج تحقیق و تصفح دریافته‌ام چهارپنج نوع حروف با اندازه‌ها و قلم‌های مختلف برای نخستین بار در انتشارات بنیاد فرهنگ ایران بکار رفته است .

نمیدانم اینها به دستور بنیاد ساخته شده است یا ابتکار متصدیان حروف ریزی است؛ اما در چاپخانه‌ها این حروف را «حروف بنیاد» اسم گذاشته‌اند و به گمان من منظور از بنیاد همان «بنیاد فرهنگ ایران» است.

علاوه بر این به رهنمائی و تشویق انتشارات بنیاد فرهنگ ایران حروف خاص آوانگاری به چند اندازه ساخته شده که برای چاپ کتابهایی به زبان پهلوی یا اوستائی بکار است .

اهل فضل و تحقیق از قول مستشرقان و ایران شناسان برجسته جهان معاصر نقل میکنند که توفیق بنیاد فرهنگ ایران در تألیف و تهیه و چاپ واژه‌نامه‌ها و متون پهلوی خیره‌کننده و اعجاب‌انگیز است . شنیده‌ام چندتن از پهلوی‌دانان جهان با مشاهده کتاب «منظومه درخت آسوریگ» به تصور این که در ایران حروف پهلوی ساخته شده است برای چاپ آثار خود از بنیاد فرهنگ استمداد کرده‌اند دوستی که در لندن دستیار یکی از ایران شناسان برجسته است نظیر این سؤال را از من کرده بود . به سازمان انتشارات بنیاد فتم معلوم شد که خیر ، حروف الفبای پهلوی در ایران ساخته نشده است و به سبب مشکلات فنی گویا ساختن آن هم امکان پذیر نباشد ، اما هنرمندی و ابتکار و از همه بالاتر عشق متصدیان انتشارات بنیاد آنان را به راه ابتکاری

بدیعی کشانده است و در نتیجه تلاش عاشقانه به چاپ کتابهایی در زبان پهلوی موفق شده‌اند که موجب حیرت اهل فن و اهل فضل است .

باری کوششها و مواظبتهای انتشارات بنیاد فرهنگ ایران در کار چاپ از یک سو نشریات آن را از نظر نفاست طبع و عاری بودن از اشتباهات مطبعی به کمال رسانده و از سوی دیگر با ابداع انواع حروف، راه تکامل را به روی دیگر نشان داده است .

امید است روزی فرا رسد که همه کتابهایی که در ایران طبع می‌شود به مانند نشریات بنیاد فرهنگ ایران خوش چاپ و بی‌غلط و از هر جهت کامل و آراسته باشد .

نهنجی که در سال‌های اخیر در شؤون فرهنگی و علمی و تحقیقی و هنری مملکت پیدا شده است و رواج و رونقی که فضل و هنر و کتاب یافته است محصول عنایت و توجه شهبانوی دانشمند و هنر پرور ماست بدین رشته از فعالیت‌های بشری ، این واقعیت را همه فضلا و هنرمندان ایران دریافته‌اند و ارج می‌نهند و بسه جان سپاسگزارند . مسلم است سالهایی که بارگاه سلطنت و تخت و تاج شاهنشاه ایران به وجود شهبانویی چون علیا حضرت فرح پهلوی مزین است در تاریخ علم و هنر مملکت کهنسال ما شاخصیت و امتیازی بی‌نظیر و بسزا خواهد یافت .